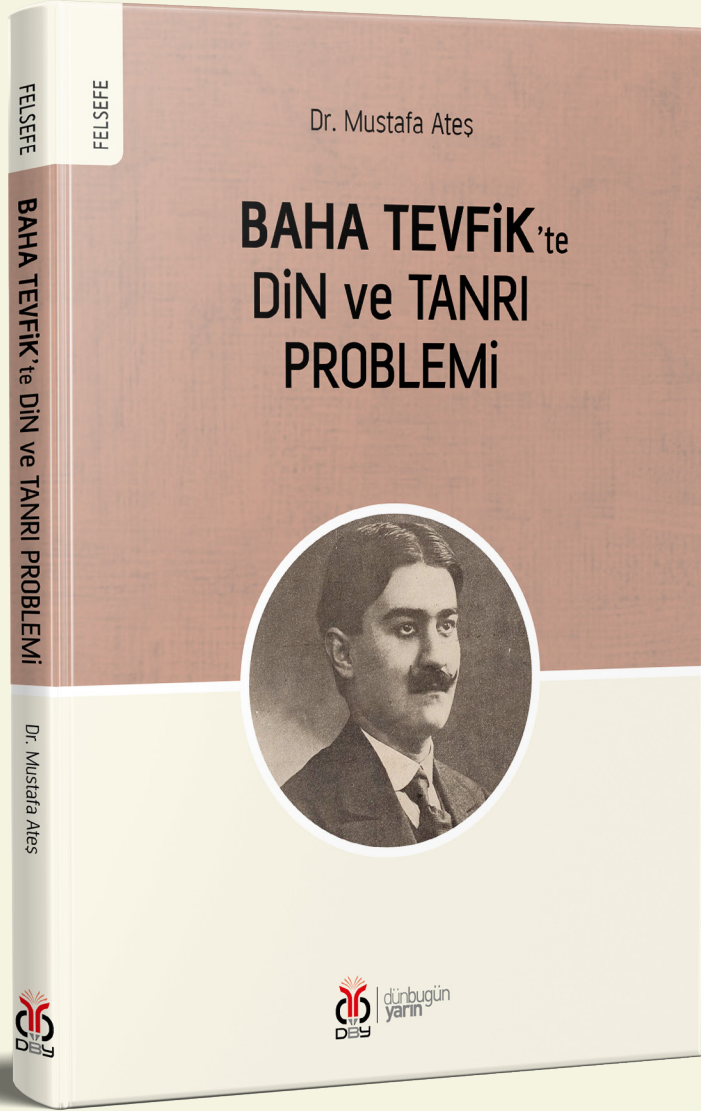

Dr. Mustafa Ateş

BAHA TEVFiK'te DiN ve TANRI PROBLEMİ

BAHA TEVFiK'TE DiN VE TANRI PROBLEMi

Dr. Mustafa ATEŞ

“dün”den öğrendiklerimizi
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

felsefe | dünbugün
yarın

© 2019, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 61
Felsefe: 1

ISBN 978-605-4635-60-3
Sertifika No: 18188

Birinci Baskı:
İstanbul, 2019

Yazar:
Mustafa Ateş

Editör:
Ali Osman Ateş

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Mizanpaj:
M. Ali Başpehlivan

Kapak Uygulama:
Emre Güngör

Baskı/Cilt:
Birlik Ozalit
Nispetiye Mah. Birlik Sok. No: 2 Zemin Kat
Nevin Arıcan Plaza - Levent Beşiktaş / İstanbul
Tel: +90 212 269 30 00 Sertifika No: 20179

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Ateş, Mustafa

Baha Tevfik'te Din ve Tanrı Problemi

/ Ateş, Mustafa (Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2019.

160 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 61)

ISBN 978-605-4635-60-3

1- Felsefe 2- Tanrı Din ilişkisi 3- Baha Tevfik

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Kısaltmalar	6
Önsöz	9
Giriş	11
Baha Tevfik'in Hayatı	11
Baha Tevfik'in Düşünce Yapısını Oluşturan Önemli Kavramlar	14
1. Pozitivizm	14
a. Empirizm	20
b. Determinizm	22
c. Atâlet (Süredurum).....	23
2. Natüralizm ve Materyalizm	27
3. Bencillik.....	34
II. Meşrutiyet Dönemi Türkiye'sinde Dine İlişkin Bazı Yaklaşımlar	36
1. Teist Yaklaşım	36
2. Pozitivist Yaklaşım.....	42

I. BÖLÜM

BAHA TEVĖİK'TE DİN PROBLEMİ

Baha Tevfik'te Genel Olarak Dinin Anlaşılması	47
1. Dine Yaklaşımı	47
2. Dinin Mahiyeti.....	49

3. Dinin Kökeni	52
4. Din-Felsefe İlişkisi.....	59
5. Bilim-İnanç İlişkisi	63
Baha Tevfik'e Göre Âhiret ve Ölümsüzlük.....	79
Baha Tevfik'te Ruh Problemi.....	83
1. Ruhun Mahiyeti.....	83
2. Ruh-Madde İlişkisi.....	88
3. Ruhun Ebediliğinin İnkârı.....	92
Baha Tevfik'in Dinler Hakkındaki Görüşleri.....	95
1. Budizm	95
2. Hinduizm	97
3. Yahudilik.....	97
4. Hristiyanlık	99
5. İslâmiyet.....	101

II. BÖLÜM

BAHA TEVFİK'TE TANRI PROBLEMİ

Tanrı'nın Varlığı.....	109
Tanrı'nın Yerine İkame Ettiği Varlık Olan Tabiat.....	119
1. Madde ve Kuvvetin Ezeliliği-Ebediliği.....	123
2. Madde-Kuvvet İlişkisi.....	127
Baha Tevfik'te Tanrı-Evren İlişkisi.....	131
1. Yaratılış Problemi.....	131
2. Panteizm, Vahdet-i Vücut ve Monizm.....	145
Sonuç	149
Bibliyografya	157

Önsöz

Tarih boyunca çeşitli coğrafyalardaki düşünürler; evrenin ve hayatın oluşumu, evren ve hayatın anlamı gibi konularda farklı görüşler ortaya koyarak, zaman zaman başka düşünürler tarafından ortaya konulan görüşleri de yorumlayarak ve işleyerek felsefe tarihini oluşturmuşlardır. Ülkemizde de felsefe problemleriyle meşgul olarak felsefe tarihine katkıda bulunan çeşitli düşünürler yetişmiştir. Bunlar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşamış olan ve eserlerinin büyük bir bölümünü II. Meşrutiyet döneminde vermiş olan Baha Tevfik (1884-1914) özel bir öneme sahiptir. Zira Batı'da 18. yüzyılda ortaya çıkan sanayi inkılabından sonra yayılan materyalist ve pozitivist fikirleri gerek bazı ünlü materyalistlerden yaptığı çevirilerle, gerekse telif ettiği eserlerle kültürel dünyamıza taşıyan ilk felsefeciler arasında öncü bir konuma sahiptir. Bu konumundan dolayı O, kullandığı dilin materyalizmin Osmanlıcası olduğu söylenen bir düşünce çevresinin üyesi sayılmıştır. Baha Tevfik, siyâsî, sosyal, ilmî, dinî ve felsefî konularda ve zamanının güncel meseleleriyle ilgili olarak bazen, Batı'da üretilen düşünceleri -bir kısmını kendisine de mal ederek- aktarmış, bazen de kendisine has orijinal denebilecek görüşler ortaya koymuş bir felsefecidir.

Çalışmamızın konusunu belirleme aşamasında yaptığımız ön araştırma ve kaynak taraması sonucunda, ülkemizde Baha Tevfik hakkında; O'nun siyâsî, edebî düşüncelerini araştıran, eserlerini

tanıtın ve biyografik bir inceleme mahiyetinde hayatını ele alan bazı araştırmaların yapıldığını gördük. Ancak Baha Tevfik'in din ve Tanrı hakkındaki görüşlerinin müstakil bir çalışma halinde incelenmemiş olmasını göz önünde bulundurarak, bu konuyu bir tez kapsamı içerisinde araştırmayı gerekli gördük.

Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Baha Tevfik'in hayatına, Baha Tevfik'in düşünce yapısını oluşturan kavramlardan O'nun din ve Tanrı problemi hakkındaki görüşlerinin oluşumuna doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamış olan pozitivizm, natüralizm, materyalizm doktrinleri ile bencillik kavramına ve Baha Tevfik'in döneminde din ve Tanrı problemi hakkındaki iki önemli yaklaşıma genel olarak değindik. Baha Tevfik'te Din Problemi başlıklı I. Bölümde, Baha Tevfik'in dine yaklaşım tarzı ile dinin mahiyeti, kökeni, din-felsefe ve bilim-inanç ilişkisi, Âhiret, ölümsüzlük ve ruh problemleri, Budizm, Hinduizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet hakkındaki görüşlerini ele aldık. Baha Tevfik'te Tanrı problemi başlığını taşıyan II. Bölümde, Baha Tevfik'in Tanrı problemine yaklaşımına, Tanrı-Evren ilişkisi problemini ilgilendiren yaratılış inancı, Panteizm, Vahdet-i Vücut ve Monizm ile ilgili görüşlerine değindik. Sonuç kısmında ise araştırmamız sırasında ulaştığımız kanaatleri ortaya koyduk.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışmamızın başlangıcından itibaren büyük desteklerini gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Hüsameddin ERDEM'e, Prof. Dr. Muammer MUŞTA'ya ve danışman hocam Prof. Dr. Naim ŞAHİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yetişmemde ve bugünlere gelmemde emeği geçen babam Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ'e, annem Süreyya ATEŞ'e, değerli fikirlerinden ve öğütlerinden istifade ettiğim dedem Mustafa ATEŞ'e, yol gösterici eleştirileriyle bana kılavuzluk eden dayım Doç. Dr. Ahmet ARAS'a ve her türlü fedâkârlığından ötürü eşim Hatice ATEŞ'e çok teşekkür ederim.

Mustafa ATEŞ

12.05.2019

Giriş

Tıpkı diğer düşünürler gibi Baha Tevfik'in felsefi düşünce yapısının oluşumunda da hayatı belirleyici olmuştur. Bu yüzden öncelikle düşünürün hayatı hakkında bilgi vermemizin gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

Baha Tevfik'in Hayatı

II. Meşrutiyet devrinin önemli düşünce adamlarından birisi olan Baha Tevfik, 13 Nisan 1884 tarihinde İzmir'de doğmuştur.¹ İlköğrenimini İzmir Namazgâh Mektebi'nde yapmış, ortaöğrenimini İzmir Rüşdiyesi ve ardından İzmir İdâdisi'nde tamamlamış, yüksek öğrenimini iyi derece ile İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye'de (Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde) bitirmiştir.² 1908 yılında kısa bir süre İzmir'de Menba-i Füyûzât Mekteb-i Hususiyesi müdürlüğü ve vilâyet mâiyet memurluğunda bulunan Baha Tevfik, daha sonra memurluğu bırakarak³, yayın faaliyetlerinin zorlaştığı Balkan Savaşı günlerinde, İstanbul'da Rehber-i İttihâd-ı Osmânî Lisesi'nde

¹ Bağcı, Rıza; *Baha Tevfik'in Hayatı*, Ege Ün. S.B.E.'nde haz. basılmamış yüksek lisans tezi, s. 1.

² Bağcı, Rıza; *Baha Tevfik'in Hayatı, Edebi ve Felsefi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Kaynak Yay., İzmir 1996, s. 13-16.

³ Bağcı, a.g.e., s. 21-22.

Felsefe öğretmenliğine başlamış ve hayatının sonuna kadar bu işi sürdürmüştür.⁴

Baha Tevfik iyi derecede Fransızca bilmekteydi. O, daha idâdî yıllarındayken Batı düşüncesine ve literatürüne ilgi duymağa başlamıştır. *Biraz Felsefe* adlı eserini bu yıllarda kaleme almıştır. Baha Tevfik'in, idâdî yıllarında başlayan Batı Felsefesi'ne karşı ilgisi, Mülkiye yıllarında daha da artmıştır. Ludwig Büchner'in (1824-1899) *Madde ve Kuvvet*'i, Alfred Fouillée'nin (1838-1912) *Felsefe Tarihi*, Ernest Haeckel'in (1834-1919) *Kâinâtın Muammaları* ve *Vahdet-i Mevcut* adlı eserleri O'nun en çok okuduğu kitaplar arasındadır.

Ayrıca Kant (1724-1801) felsefesini dikkatle incelemiş, Odette Lacquerre'in feminizm konusundaki görüşlerinden etkilenmiştir. Yine Nietzsche (1844-1900), Gustave Flaubert (1821-1880), Leon Tolstoy (1828-1910), O'nun okuduğu yazarlar arasında zikredilebilir.

Okuduğu bu eserlerden bilhassa Ludwig Büchner'in *Madde ve Kuvvet*'i O'nun düşünce dünyasında büyük değişiklikler yapan bir eserdir. Allah, din, ruh, kader, yaratılış konusundaki görüşlerinde, materyalist bir anlayışa sahip oluşunda, ateistliğinde bu eserin oldukça önemli bir rolü vardır.⁵

Yazı hayatına 1904 yılında İzmir Gazetesi'nde başlayan Baha Tevfik'in, 10 yıllık yazı hayatı içerisinde "Usbûî İzmir", "Haftalık İzmir", "Edebî Serbest İzmir", "Serbest İzmir", "Şiir ve Tefekkür", "Musavver Hâle", "Sadâ-yı Millet", "Resimli İstanbul", "Kadın", "Tenkit", "Teşvik", "Eşref", "Piyano", "Düşünüyorum", "Hak Yolu", "Karagöz", "Yirminci Asırda Zekâ", "Hak", "Alemdar", "Teşrih", "Takvimli Gazete", "Alem", "Çocuk Duygusu", "Büyük Duygu", "Rübâb" ve "Zekâ" gibi gazete ve mecmualarda yazıları çıkar. Bunlardan "11 Temmuz", "Piyano", "Eşşek" adlı mizah gazetesi,

⁴ Bağcı, *Baha Tevfik'in Hayatı, Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, s. 33.

⁵ Bağcı; *Baha Tevfik'in Hayatı*, ss. 10-11.

I. BÖLÜM

BAHA TEVFİK'TE DİN PROBLEMİ

Baha Tevfik'te Genel Olarak Dinin Anlaşılması

1. Dine Yaklaşımı

Baha Tevfik, din kavramına seküler bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Dinin, sosyal hayatı oluşturan kurumlardan ve kuralardan soyutlanması ve bunlara temel teşkil etmemesi gerektiği görüşündedir. Bu konuda Fransa'nın örnek alınmasını tavsiye ederek, Fransız gençlerinin laik terbiyesini, laik teşkilâtını, laik eğitimi ülkemiz için de münâsip ve kurtarıcı bulduğunu söylemektedir.¹ Baha Tevfik'e göre dinin ahlaka da temel olmaması gerekir; çünkü çeşitli dinlerin mevcut olduğu bir memlekette herkesin ahlakının kendi dinine göre olması gerekeceğinden, farklı unsurlar arasında ayrı ayrı ahlak cereyanları meydana gelince iyi geçinme yerine sürekli bir çatışma ve nefretleşme hüküm sürmeye başlayacaktır. Bu ise Yirminci medeniyet yüzyılı'nda kimsenin tahammül edemeyeceği bir durumdur.²

Kanaatimizce, düşünürün bu görüşleri felsefi olarak temellendirilebilme imkânından uzaktır. Herkesin kendi dinine göre ayrı,

¹ Baha Tevfik, "Tenkîd-i Felsefi: İlm-i Ahlak", Felsefe Mecmuası, sa. IV, s. 51.

² Baha Tevfik, a.g.y.

diğer dinlerinkinden tamamen farklı ahlak anlayışı olduğu iddiası doğru değildir. Baha Tevfik, bu düşüncesini doğrulayıcı nitelikte tek bir örnek dahi vermemektedir. Ahlak kuralları evrensel nitelikte olup, dinler arası ortak, genel-geçer nitelikte kurallardır, belirli bir dinin mensuplarıyla sınırlı kalmazlar. İslâmiyet'in, Hristiyanlık'ın, Yahudilik'in, Budizm'in kendilerine özgü birbirlerinden farklı ahlak sistemleri yoktur. Dürüstlük, yardımseverlik, tevazu, yumuşak huyluluk, sabır, edep, iffetli olmak gibi prensipler İslâmiyet'te de, Hristiyanlık'ta da, Yahudilik'te de, Budizm'de de uyulması gereken ahlakî ilkelerdir. Hırsızlık, cinayet, yalancılık, iftira, zina, koğuculuk, kibir, adını zikrettiğimiz bu dinlerle beraber diğer bütün dinlerde kaçınılması gereken ahlakî suçlardır. Düşünürün sandığı gibi, dinleri birbirinden farklılaştıran nokta, farklı ahlak kurallarına sahip olmaları değil, inanç, ibadet ve bazı muâmelât bakımından farklı oluşlarıdır. Dolayısıyla, “ahlak dine dayanırsa farklı dinlere mensup insanlar arasında çatışma ve nefret ortaya çıkar” sözü doğru değildir çünkü ahlak müşterektir. Tarihî tecrübeler de bize çok çeşitli din mensuplarının bir arada huzur içerisinde yaşadığı toplumların ve ülkelerin varlığını bildirmektedir. Altınordu Hakanlığı, Abbasî Devleti, Selçuklular, Osmanlılar bu birlikte yaşamaya verilebilecek başarılı örneklerdir. Aslında tarihteki savaşlar ve ihtilaflar dikkatle incelenirse, insanlar arasında çatışmaya sebep olan şeylerin başında dinlerin ahlak öğretilerinin değil, insanların bu öğretilere zıt hareket etmelerinin bulunduğu anlaşılır.

Baha Tevfik'in ileri sürdüğü gibi dinin ahlaka temel olmaması ve birbirinden soyutlanması için çalışılsa bile bu, pratikte gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durumdur çünkü canlı bir varlık olan kültürü oluşturan alanlar birbirleriyle içli dışlıdır. Bu sebeple din, sadece ahlaka değil, hukuka da temel olmuştur ve olmaktadır. Günümüz hukuk sistemleri seküler yapıya sahip olsalar da temellerinde büyük ölçüde dinî ahlak sistemlerinin etkisi vardır. Dinlerin ortaya koyduğu ahlak kurallarıyla, günümüz hukuk sistemlerinin

Bibliyografya

A- BAHHA TEVFİK'İN ESERLERİ

1- Kitap Halinde Olanlar

BAHA TEVFİK, *Felsefe-i Edebiyat ve Şair Celis*, İstanbul, 1330.

BAHA TEVFİK, *Feminizm: Âlem-i Nisvân* (Odette Lacquerre'in *Feminisme*'inden terc.), İstanbul, 1328.

BAHA TEVFİK, *Hassasiyet Bahsi ve Yeni Ahlak*; (Ahmet Nebil'le birlikte), Müşterekü'l-Menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası, 2.baskı, İstanbul, 1326.

BAHA TEVFİK, *Maddeler ve Kuvvet*; (Ahmet Nebil'le birlikte Ludwig Büchner'den önsöz ilâvesiyle terc.) Müşterekü'l-Menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası, İstanbul, 1327.

BAHA TEVFİK, *Muhtasar Felsefe*; Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul, 1331.

BAHA TEVFİK, *Nietzsche Hayatı ve Felsefesi* (Ahmet Nebil ve Memduh Süleyman'la birlikte), İstanbul, 1328.

BAHA TEVFİK, *Psikoloji-İlm-i Ahvâl-i Ruh*, (Ahmet Nebil'le birlikte Ribot, Fouillee, Worms, Rabier, Boirac, De La Outiere'den bittasarruf terc.), İstanbul, 1328.

BAHA TEVFİK, *Teceddüd-ü İlmî ve Edebî*, İstanbul, 1327.

BAHA TEVFİK, *Vahdet-i Mevcut-Bir Tabiat Aliminin Dini*; (Ahmet Nebil'le birlikte, Ernest Haeckel'in Monisme'nin önsöz ilâvesiyle çevirisi), Matbaa-i Kader, İstanbul, tarihsiz.

2- Makaleleri

- “*Ahlâk Meselesi*”, Büyük Duygu, sa. XX.
- “*Felsefe Kamusu*”, 1329/1913 yılında Felsefe Mecmuası'nda tefrika edilmiş fakat kitap halinde yayınlanmamıştır.
- “*Felsefe Kamusu*”, Zekâ, sa. I.
- “*Felsefe-i Fennî*”, İzmir, sa. XIX.
- “*Felsefe-i Hâzıra: Kant*”, Felsefe Mecmuası, 1329/1913 yılında Felsefe Mecmuası'nda tefrika edilmiş fakat kitap halinde yayınlanmamıştır.
- “*Felsefiyat: Bizde Felsefe*”, Zekâ, sa. I.
- “*Felsefiyât: Bizde Felsefe*”, Yirminci Asırda Zekâ, sa. II.
- “*Felsefiyât: Feylesof Ne Demek?*”, Yirminci Asırda Zekâ, sa. V.
- “*Hayat ve Mevt*”, Zekâ, sa. XXIX.
- “*İstikbalde Ahlak*”, Büyük Duygu, sa. XXI.
- “*Mektep Derstleri*”, Felsefe Mecmuası, 1329/1913 yılında Felsefe Mecmuası'nda tefrika edilmiş fakat kitap halinde yayınlanmamıştır.
- “*Muhabbet-i Ulûm: Hareket*”, İzmir, sa. XXVI.
- “*Muhabbet-i Ulûm: Mukâyese-i Ervah*”, Usbûi İzmir, sa. XVII.
- “*Mukâyese-i Ervâh*”, Düşünüyorum, sa. XXI.
- “*Musâhabe: İdman Makalelerine Dair*”, İzmir, sa. XXXVI.
- “*Tenkâd-i Felsefi: İlm-i Ahlak*”, Felsefe Mecmuası, sa. IV.
- “*Yıkılan Esaslar: Hareket Felsefesi*”, Zekâ, sa. XXIV.

B- DİĞER KAYNAKLAR:

- AHMET HİLMİ, *Huzur-u Aklî Fen'de Maddîyyûn Meslek-i Dalâleti*, ilâvelerle günümüz Türkçesi'ne sad. Sadık Albayrak, Tercüman Gazetesi Yay., İstanbul, 1974.
- AHMET HİLMİ, *Allah'ı İnkâr Mümkün Mü?*, ilâvelerle sad. Necip Taylan, Çağrı Yay., 4. baskı, İstanbul, 2001.
- AKGÜN, Mehmet; *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, Kül. Bak. Yay., Ankara, 1988.
- ALKAN, Mehmet Ö.; *Siyasal Düşüncenin Dünyevüleşmesi “İlim”den “Bilim”e Geçişin Kritik Evreleri Osmanlı Materyalizmi ve Baha Tevfik*, İ.Ü.S.B.E.'nde haz. basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 1988.
- ARSLAN, Ahmet; *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., 3. baskı, Ankara, 1998.

- AYDIN, Mehmet; *Din Felsefesi*, D.E.Ü. Yay., 1. baskı, İzmir, 1987.
- BAĞCI, Rıza; *Baha Tevfik'in Hayatı*, Ege Ün. S.B.E.'nde haz. basılmamış yüksek lisans tezi.
- BAĞCI, Rıza; *Baha Tevfik'in Hayatı, Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Kaynak Yayınları, İzmir, 1996.
- CELAL NURİ, *Tarih-i İstikbal: Mesâil-i Fikriyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 1331, c. 1 ve 3.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman; *Türkiye'de Sosyalist Hareketleri ve Sosyalist Hilmi*, Pınar Yay., İstanbul, 1964.
- DURKHEIM, Emile; *The Elementary Forms Of The Religious Life*, translated from the French by Joseph Ward Swain, The Free Press, Second Edition, New York, U.S.A., 1965.
- ERDEM, Hüsameddin; *Bazı Felsefe Meseleleri*, HÜ-ER Yay., Konya, 1999.
- ERDEM, Hüsameddin; *Problematik Olarak Din-Felsefe Münâsebeti*, HÜ-ER Yay., 2. baskı, Konya, 1999.
- ERTUĞRUL, İsmail Fennî; *Materyalizmin İflâsı ve İslâm*, sad. Abdulhalim Kılıçsoy, Sebil Yay., İstanbul, 1996, c. II.
- ERTUĞRUL, İsmail Fennî; *Vâhdet-i Vücut ve İbn Arabî*, sad. Mustafa Kara, İnsan Yay., 2. baskı, İstanbul, 1997.
- GILSON, Étienne; *Ateizmin Çıkması*, Fransızca'dan çev. Dr. Veysel Uysal, M.Ü.İ.F.V. Yay., 2. basım, İstanbul, 1994.
- GISH, Duane T.; *Fosiller ve Evrim*, çev. Doç. Dr. Âdem Tatlı, Cihan Yay., İstanbul, 1984.
- GÖKBERK, Macit; *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi Yay., 9. basım, İstanbul, 1998.
- GÜNAY, Ünver; *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2000.
- KORLAELÇİ, Murtaza; *Pozitivizm'in Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, Hece Yayınları, 2. baskı, Ankara, 2002.
- LANGE, Friedrich Albert; *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*, Fransızca tercümesinden çev. Ahmet Arslan, c. 1, Ege Ün. Edb. Fak. Yay., İzmir, 1982; c. 2, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.
- MEMDUH SÜLEYMAN, “*Felsefe-i Edyân*”, Felsefe Mecmuası, sa. IX.
- MORGAN, Clifford T.; *Psikoloji'ye Giriş*, çev. Hüsnü Arıcı, Orhan Aydın, Rûveyde Bayraktar, Olcay İmamoğlu; Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yay., 12. baskı, Ankara, 1998.

- ÖZTÜRK**, Faruk; *Baha Tevfik Yeni Ahlak ve Ahlak Üzerine Yazılar*, Kül. Bak. Yay., 1. baskı, Ankara 2002.
- SARIKÇIOĞLU**, Ekrem; *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Bayrak Yay., İstanbul, 1983.
- SCRUTON**, Roger; *A Short History of Modern Philosophy*, published by Routledge, second edition, London, 1995.
- ŞAYLI**, Burhan; *Anarşizmin Osmanlıcası Birey Felsefesi* (Baha Tevfik'in Felsefe-i Ferd'inden ilâvelerle günümüz Türkçesi'ne sadeleştirme), Altıkırkbeş Yay., 1. baskı, İstanbul, 1992.
- ŞAYLI**, Burhan; *Nietzsche Hayatı ve Felsefesi* (Baha Tevfik'ten eklerle sadeleştirme), Karşı Kıyı Yay., 1. baskı, İstanbul, 2001.
- TOKU**, Neşet; *Türkiye'de Anti-Materyalist Felsefe (Spiritüalizm) İlk Temsilciler*, Beyan Yay., İstanbul, 1996.
- TOPALOĞLU**, Aydın; *Teizm Ya Da Ateizm, Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları*, Kaknüs Yay., 1. basım, İstanbul, 2001.
- ÜLKEN**, Hilmi Ziya; *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., 7. basım, İst. 1992.
- WEBER**, Alfred; *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, Sosyal Yayınlar, 5. basım, İstanbul, 1998.
- YILDIRIM**, Cemal; *Bilim Felsefesi*, Remzi Kitabevi Yay., 6. basım, İstanbul, 1998.

C- SÖZLÜKLER:

- AKARSU**, Bedia; *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi Yay., 6. baskı, İstanbul, tarihsiz.
- BOLAY**, Süleyman Hayri; *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yay., 8.baskı, Ankara, 1999.

BAHA TEVFİK'te DİN ve TANRI PROBLEMİ

1884-1914 yılları arasında yaşamış olan Baha Tevfik, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde yetişmiş olan önemli düşünürlerden birisidir. Zira siyâsî, sosyal, ilmî, dinî ve felsefî konularda Batı'da üretilen materyalist ve pozitivist fikirleri gerek bazı ünlü materyalistlerden yaptığı çevirilerle, gerekse özgün görüşlerinin de yer aldığı telif eserlerle kültürel dünyamıza taşıyan felsefeciler arasında öncü bir konuma sahiptir. Bu konumundan dolayı O, kullandığı dilin materyalizmin Osmanlıcası olduğu söylenen bir düşünce çevresinin üyesi sayılmıştır.

Baha Tevfik, dinin insan tarafından meydana getirildiğini ileri sürerek, dinin kökenini insan psikolojisine ve topluma indirger. Düşünür, bilimin dinin aleyhine geliştiği ve bilimin ilerlemesiyle dinî inançların yaşama alanının gitgide daralmakta olduğu görüşündedir. O'na göre ebediyen yaşamak fikri, bedensel diriliş ve Âhiret inançlarını meydana getirmiştir. Ancak bu inançların insanın acziyetini gidermede yetersiz kalmaları üzerine, insan düşüncesi zamanla daha yüksek bir mükemmellik tasavvuru olan Allah inancını meydana getirmiştir.

Baha Tevfik'e göre ruh, metafizik ve ebedî bir varlık değildir, bedenimizin nitelik ve işlevlerinin toplamıdır. Tanrı'yı, insanın kendi benliğini düşünerek yarattığı hayâlî bir varlık olarak kabul eden Baha Tevfik, evreni kozmolojik olarak açıklayabilmek için Tanrı'nın yerine Tanrısal nitelikler attığı doğayı geçirmektedir. Biyolojik-evrimci bir materyalist olan Baha Tevfik, insanların hayvanlardan, hayvanların bitkilerden, bitkilerin de protoplazmadan evrimleşerek türedikleri görüşündedir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-605-4635-60-3

9 786054 635603